

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Даниел Людмилов Петров

Катедра по Обща, експериментална, развитийна и здравна
психология, ФФ, СУ „Св. Кл. Охридски“

на дисертационен труд

*„Роля на ранните маладаптивни схеми и стиловете
на привързаност за разрешаване на конфликти в
интимните отношения“*

Представен за присъждане на ОНС „доктор“ в
професионално направление 3.2. Психология

Автор: Владимир Владимиров Маринов

Научен ръководител: проф. дпсн. И. Зиновиева

Дисертационният труд е публикуван на английски език със заглавие „Role of early maladaptive schemas and attachment styles for conflict resolution in intimate relationships“ и е посветен на взаимовръзките и спецификите в стиловете на привързаност в зряла възраст, ранните маладаптивни схеми, стиловете за разрешаване на конфликти, емоционалната експресивност и удовлетвореността от романтичните взаимоотношения. Ролята на ранните преживявания и актуалните близки отношения са интегрирани в теоретичен модел, който отразява развитийните и релационни рамки на удовлетвореността от интимните отношения и разрешаването на конфликти в двойката. Изследването признава взаимовръзките между различни човешки поведенчески системи и приема привързаността за обяснителен подход и обща теория за човешкото развитие, близките взаимоотношения и психичното здраве. Темата е актуална предвид все по-атомизираното живеене на съвременния човек, епидемията от самота,

конфликтното съжителстване и увеличаващото се домашно насилие и техните тежки последици за човешкото благополучие. Избраната теоретична рамка отразява завръщане към травматогенния подход в психологията, който не свежда човека до биологично исторично същество, а търси отговорите в опита, ранните преживявания и развитийната логика при формирането на личностните особености и психичните затруднения. Дисертационният труд дава ценна емпирична информация от нашата социокултурна среда и междуличностните отношения във времена на пандемия и социална изолация, а получените резултати са източник на приложни решения за консултативната и терапевтична практика.

Целта на дисертационното изследване е да проучи асоциациите между стиловете на привързаност в зряла възраст, ранните маладаптивни схеми, стиловете за разрешаване на конфликти, емоционалната експресивност и удовлетвореността от романтичните взаимоотношения. Конкретните цели на тази работа са свързани с: изследване на стиловете на привързаност в българска социокултурна среда и тяхната роля при разрешаването на конфликти, ранните маладаптивни схеми, емоционалната експресивност и удовлетвореността от романтичната връзка; проверка на медиаторната роля на ранните маладаптивни схеми и емоционалната експресивност като опосредстващи връзката между стиловете на привързаност и стиловете за разрешаване на конфликти.

Работата е с обем от 234 страници (258 стандартни страници) и се състои от три части: увод, седем глави, заключение, библиографска справка и приложение. Използваната литература обхваща 426 източници на английски, български и испански език. Включени са общо 55 таблици и 6 фигури. Приложението съдържа използваните въпросници.

Уводната част на дисертационното изследване въвежда в актуалността на зададената проблематика, мястото на интимността в човешкото развитие и качеството на миналия опит, функцията на стиловете на привързаност и емоционалната експресивност при разрешаване на конфликти и постигане на удовлетвореност в близките взаимоотношения. Също така са зададени някои актуални въпроси, свързани с тази сфера на изследвания.

Първа глава от дисертацията е посветена на теорията за привързаността през автори като Дж. Боулби, М. Ейнсуърт и др. Описани са характеристики на стиловете на привързаност в детска възраст. Те са илюстрация на генезиса на индивидуалните различия в близките взаимоотношения. Предадена е регулативната роля на системата на привързаността и нейното развитие до система за регулация на романтичните взаимоотношения. В отделен параграф са представени различни аспекти на близките взаимоотношения във връзка с изневярата и привързаността.

Втора глава разглежда теоретичните основи и съвременната рамка на конструкта ранни маладаптивни схеми, връзките с когнитивно-поведенческата и схема терапии и го описва детайлно през идеите на Дж. Йънг, В. Гуидан, Х. Сид и др. Свързаните с тях стилове за справяне (свръхкомпенсация, избягване и др.) и родителски стилове се обсъждат във връзка с останалите променливи на дисертационното изследване. Представени са резултати от емпирични проучвания и подробно се описва ролята на ранните маладаптивни схеми при повишена уязвимост към психопатология (депресия и тревожност). Дисертантът успява в рамките на 21 стр. да представи в консистентен и синтезиран вид теорията на Дж. Йънг като не пропуска актуалните критически перспективи.

Трета глава представя стиловете за разрешаване на конфликти в ежедневието, представени са редица емпирични резултати относно темите, по които двойките обикновено преживяват конфликти, мястото на зависимостта във взаимоотношения и сексизма във връзка с удовлетвореността в интимните отношения.

Четвърта глава синтезира резултати от предишни проучвания по темата за емоционалната експресивност в близките взаимоотношения. Предадени са редица дефиниции на емоциите в исторически план, актуалните теоретични позиции, както и аспекти на емоционалната регулация, емпирично свързани с останалите изследователски конструкти.

Пета глава е посветена на удовлетвореността от връзката, свързаните с конструкта измерения в съвременната епоха - психично здраве, сексуалност,

свързаност, цялостно благополучие. Тази част би могла да бъде организирана по-добре по посока на основната цел на дисертационното изследване.

Емпиричната част на дисертационния труд започва в шеста глава. Подробно са описани целите на проучването, хипотезите, задачите, характеристиките на изследваната извадка от 308 изследвани лица от 14 до 74 год. и критериите за нейната селекция. Представен е в графичен вид теоретико-емпиричен модел за очакваните влияния на включените в изследването променливи (фиг. 1). В отделни подглави, в табличен вид, са описани психометричните свойства на използваните въпросници: Кратка форма на въпросника за стил на привързаност (Attachment Style Questionnaire Short Form, Chui & Leung, 2016), Кратката версия на въпросника на Дж. Йънг (Young & Brown, 1995), Въпросник за стилове на разрешаване на конфликти (Conflict Resolution Styles questionnaire, Kurdek, 1994); Въпросник за експресивност Бъркли (The Berkeley Expressivity Questionnaire, Gross & John, 1995), Въпросника за удовлетвореност от романтичните отношения (Relationship Assessment Scale, (Hendrick, & Hendrick, 1988).). Представена е процедурата на провеждане на проучването и психометричните характеристики на използваните инструменти - описателните характеристики на скалите на отделните въпросници, тяхната вътрешна консистентност, включително и на оригиналните скали. Седма глава „Резултати и обсъждане“ в структурно отношение е разделена на седем части. Представени са резултатите от описателни статистики, Т-тест, дисперсионен, корелационен, регресионен и медиаторен анализ. Получените резултати са илюстрирани посредством таблици и фигури. Владимир Маринов демонстрира високо ниво на компетентност при избора на статистически процедури и представянето на получените резултати. Последната част от дисертационния труд обсъжда получените резултати в синтезиран и обобщен вид, направени са релевантни психологични анализи, без свръхинтерпретации и генерализации. Работата завършва с кратко заключение.

Предимство за работата би било представянето на множеството значими за обхвата на изследването резултати по посока на препоръки за консултативната практика по конкретния метод (в отделен параграф). Владимир Маринов го поставя като една от задачите в началото на емпиричната част. Липсва по-широк

коментар отвъд организационните затруднения относно времето на провеждане на проучването - началото на пандемията през 2020 година - и обсъждане на релевантни изследвания на близките взаимоотношения в тази извънредна ситуация. Резултатите в таблиците не са представени в АПА формат. Закръглянето на десетичната запетая е произволно и в няколко варианти. Корелационният коефициент на Пийърсън е представен с главна буква (R) в част от текста, а регресионният коефициент с латинско В... Редица таблици биха могли да бъдат обединени около свързани променливи, а пренасянето на таблична информация на следваща страница да е съпроводено от съответните надписи, улесняващи възприятието на информацията. Липсва преглед на релевантна литература на български език, което се разминава с претенцията на автора да разглежда българската социокултурна среда без паралели с предишни емпирични проучвания. За съжаление горните забележки не са взети предвид от дисертанта след вътрешното обсъждане.

Работата на Владимир Маринов е добре написана и има множество силни страни. Сред тях бих изтъкнал актуалната тема, добре структурираните теоретична и емпирична част, релевантната психологична интерпретация и направения обзор на съвременна световна научна литература по изследваната проблематика. Адаптирани са за български условия четири признати в световната изследователска практика инструменти. Конструиран е интегративен модел от различни парадигми, който доказва ролята на несигурната привързаност при формирането на ранните маладаптивни схеми, стиловете за разрешаване на конфликти и удовлетвореността от интимните взаимоотношения. Авторът извежда ограниченията на настоящото емпирично изследване и дава насоки за бъдещи проучвания, което говори за научна добросъвестност, поставя реалистична рамка и задава бъдеща перспектива. Използвани са специализирани статистически процедури. Събран е емпиричен материал от българска социокултурна среда, който дава информация за спецификите на конкретни възрастови групи и релационните модели по време на пандемията. Получените резултати имат приложна значимост в консултативен и терапевтичен контекст и успешно допълват данните в научното поле.

Авторефератът на английски език е с обем от 31 страници и отразява основните акценти на дисертационния труд: теоретичните анализи, етапите в емпиричните изследвания и обобщенията на осъществената изследователска работа. Коректно са формулирани научните и практическите приноси. Публикационната дейност на Владимир Маринов по темата на дисертацията се състои от три публикации в научни издания и един доклад на научна конференция. В предадения автореферат на български език (33 стр.) има редица терминологични и технически неточности, които не са взети под внимание въпреки обсъждането им на първично звено. Така например стиловете на привързаност, използвани на български език, не отразяват рамката на използваната методология (secure, fearful-avoidant, preoccupied and dismissing - Chui & Leung, 2016) и не съответстват на установените в изследователската и публикационна практика наименования. Не са спазени изискванията за докладване на български език на числови данни. Дисертантът е подценил подготовката на тази част от документацията.

В заключение считам, че дисертационният труд представлява цялостно актуално изследване и съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос и отговарят на изискванията за третата степен. Владимир Маринов демонстрира компетентност по разглежданата проблематика и способности да планира, провежда, анализира и публикува емпирични проучвания. Дисертационният труд притежава необходимия приносен характер и научно-приложна стойност.

С оглед на всичко казано дотук, давам своята положителна оценка и препоръчвам на Уважаемите членове на научното жури да гласуват с положителен вот за присъждането на Владимир Владимиров Маринов на научната и образователна степен „доктор“ в професионално направление 3.2. Психология.

10 август 2023
гр. София

Рецензент:.....
/доц. д-р Д. Петров/